

Çukurova Ağıt Söyleme Geleneğinde Ölüm Dışı Söylenen Ağıtlar

Prof. Dr. Erman ARTUN

Ağıt terimi ile bir törene bağlı olsun olmasın, acıklı bir olayı konu alan ve metni de bu olayı hatırlatmaya, bütün yoğunluğuyla yaşatmaya elverişli türkülerin bütünü anlaşılmaktadır (Boratav, 1982: 444). Ağıtlar insanlığın ortak acısını canlı şekilde anlatan edebi metinlerdir. Ağıt, bir ölüm üzerine belli bir geleneğe uyularak yapılan törenlerde yakılmış ve söylenmiş bir de böyle bir törende yakıldığı halde daha sonra da hatıralarda yaşayan türkü olarak iki anlama gelir (Boratav, 1982.II:471).

Ağıt yakmanın Türk toplumunda çok eski bir geçmişi vardır. Eski Türklerin üç önemli töreni vardır. Bunlar "sığır", "şölen" ve "yuğ"dur. İslâmiyet'ten önceki dönemde ünlü bir kişinin ölümünden sonra yapılan ve yuğ adı verilen dinsel yas törenlerinde "sagu" denen şiirler söylenirdi. Bu şiirlerde ölünün iyilikleri, yaşarken yaptığı işler anlatılırdı. Bugün elimizde ünlü yiğit Alp Er Tunga için söylenmiş bir sagudan parçalar vardır.

Anadolu Türkçe'sinde ağıt, bozlak, Azerbaycan dilindeki ağı ile eş anlamlıdır. Kökeni ağlamak, bozlamak fiiline dayanır. Yas kelimesi ise Arapça "keder" anlamına gelen "ye's" ten gelir (Boratav,1982:444). Ağıta Türkmenler "ağı, tavşa" derken, Nogaylar, "bozulamak", Müslüman Kerkük Türkleri "sazlamağ", Hristiyan Kerkük Türkmenleri "madras", Kırım Türkleri "tagmag" demektedirler (Uludağ,1988:471). Ağıt kavramına verilen isimler birbirinden farklı olmakla birlikte, kavramın ifade ettiği değerler detaylarda görülen küçük farklılıkların dışında genelde ortaklık göstermektedir. Örneğin; Kerkük Türklerinde ağıt söyleme yaygın bir gelenekken, erkekler ağıt söylememektedir. Gagavuzlarda da ağıtı ellerinde kalın mumlar yanan, cenazenin biri ayak, biri baş ucuna oturmuş kadınlar hediye karşılığında söylemektedir (Görkem, 2001:187).

Türkiye'de genellikle ağıt olarak kullanılan bu söz, bazı yörelerde farklı şekilde de kullanılabilmektedir: Bayatı (Kars), deme (Sivas), deşet (Adana), deyiş (Malatya), deyişet (Samsun), dil (Doğanşar-Sivas), lâvik (Kırşehir), ölgülü (Burdur), sau (Muş), sızılama (Doğu Anadolu), şin (Elazığ), şivan (Diyarbakır), yakım (İçel-İsparta), yas (Antalya, Balıkesir, Burdur, Karaman, Muğla) (Kaya,1999: 245).

Sözlü gelenekte gerek töreni gerekse çağrılan metni ve onun ezgisini adlandırmak için özel deyimler vardır; ancak bu deyimlerde bir anlam kesinliği yoktur. Ağıt yerine kimi zaman acıklı türkü, deme, bozlak, gelin ağıtı, gelin yası, ölüm acısı gibi deyimler de kullanılır (Boratav, 1982 : 444). Ağıtlar acı bir olayın özellikle de ölüm olayının ardından söylenen türküleridir.

Kişi ya da topluma acı veren her konu, ağıt konusu olmuştur. Ağıtlar incelendiğinde, ağıt söylemenin temel noktasını ölüm kavramının oluşturduğu görülmektedir. Türk kültürü içinde defin, yas ve ağıt söyleme geleneği birlikte var olmuştur. Defin, yas ve ağıt törenleri İslâmiyet öncesinde uygulanan şekil ve inanç biçiminin, İslâmiyet'le sentez oluşturarak varlığını koruduğu dini geleneklerdir (Uludağ, 1988:472).

Ağıtların içeriği ve ezgisi toplumun ortak yaratma gücüyle zenginleşir. Bazılarının hangi kişi ya da olay için ve kim tarafından söylendiği bilinse de ağıtın temelde sözlü bir gelenek olması ve ağızdan ağza geçerek yayılması nedeniyle bu bilgiler hiçbir zaman kesinlik kazanamamıştır. Bu yüzden ağıtların yarı anonim folklor ürünleri arasında sayılması gerekir (AB, 1987, C.1 : 188).

Türkülerin bir kısmı konu itibarıyla ağıttır. Bu durum ağıtların zamanla türkü haline dönüştüğünü göstermektedir. Kıtaların arasında bazı âşıkların şiirlerinden, türkülerinden parçalar bulunan ağıt örnekleri de vardır. Ağıt bir nazım biçimi değil, bir nazım türüdür (Kudret,1980:265).

*Çukurova Ün. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. Öğr.Üyesi. ADANA

Ağıtlar belli bir ezgiyle söylenir. Ölüm, acı vb. konularda söylenen türkülerle benzeşirler. Ancak ezgileriyle ayrılırlar. Ağıtlar hece vezniyle söylenmekte ve mâni, koşma, türkü, destan şekillerinde olmaktadır. Ağıtlar çeşitli yörelere göre 7, 8, 11 li hece ölçüsüyle söylenirler. Bazı yörelerde ağıt, ezgiyle mani kıtalarının art arda gelmesiyle söylenir. Bazı olaylar üzerine yakılan ağıtlar önce türkü haline gelir, ninni ezgisiyle ninni şeklinde de söylenir.

Ölüm Dışı Söylenen Ağıtlar

Ağıtlar, eski ayin karakterli dinî törenlerin birer kalıntısıdır. Ağıtların icrası cenaze, evlenme, askere yollama gibi geçiş dönemleri sırasında olmaktadır. Ağıt söyleme geleneği kültürel değişim ve gelişime göre incelenmelidir. Sözlü kültürde yaşayan ağıtlar çağlar boyu değişerek günümüzdeki şeklini almıştır. Değişen, gelişen toplumla birlikte ağıtların da değiştiğini gözlemleyebiliriz. (Görkem, 2001:16).

Ağıtlara yas adı da verilir. Ölünün arkasından yakılmasının yanı sıra gelin çıkarken, kına yakılırken, asker uğurlanırken de ağıt söylenir. Önceleri yalnızca ölümlerin ardından söylenen ağıtlar çeşitli konularda söylenmeye başlanmıştır. Zamanla dünyanın faniliği, ömrün kısalığı, ihanet, kıskançlık, sadakatsizlik, feleğe sitem de ağıta konu olmuştur. Yurdun istilâ görmesi, kaybedilen toprakların uyandırdığı acı, ağıt yakılan konular arasında yer almıştır. Zelzele, yangın, sel gibi afetler ağıtla dile getirilmiştir.

Genç yaşta dul kalan kadının sıkıntıları, kına yakma törenlerinde baba evinden ayrılmanın hüznü, yavrusunu kaybeden anneler, geyikler, koyunlar ve leyleklerin başlarına gelen olaylar vd. ağıtların içeriğine yeni boyutlar kazandırmıştır.

Evlenme törenlerinin belli bir yerinde geline kına yakarken yapılan birtakım işlemlerle söylenen türkülerle -tümüyle- “gelin ağıtı”, “gelin yası” denir. Aslına bakılırsa bunlara vesile olan olaylarda ölüm acısı niteliğinde bir yön yoktur. Yalnız iki vesilede, ölüm ve evlenme hallerinde, ağıt bir tören ögesi olur (Boratav, 1982: 444).

Kına gecelerinde ve düğünlerde de gelin ağlatmak için ağıtlar yakılmaktadır. “Kız ağıtı, gelin ağıtı, ağıt havası, gelin ağlatma havası, gelin savusu, savu sağnık, gelin türküsü, gelin yası ve okşama” adı verilen ağıtlardır. Ölüm acısı yerine ayrılık üzüntüsü vardır. Gelin ağıtları gelinin ağzından ya da yakıcıların ağzından söylenir (Şenel, 1988:473).

Çukurova’da Ölüm Dışı Ağıt Yakma Geleneği

Ağıt söyleme geleneği Çukurova’da çok yaygındır. Hatta bu konuda uzmanlaşmış özel ağıt söyleyicileri vardır. Bu kişiler acıklı olaya konu olan kişiyi tanımasalar bile çevreden edindikleri bilgilere dayanarak, klâsikleşmiş ağıt tekniği ile olay hakkında duyguca yüklü ağıtlar söyleyebilirler.

Bazı âşıklar, toplumu derinden sarsan hâdiselerle ilgili "destan"lar yazarlar ve bunları, kendileri veya sesi güzel olan diğer kişiler, köy, kasaba ve şehirlerde söyleyip satarlar. Düğünlere "kınacı" giden âşıklar, meraklıların isteklerini yerine getirmek için, saz eşliğinde yörenin çok bilinen ağıtlarını söylerler.

1. Taşlamalı-Takımlı Ağıtlar

Kabak ağıdı, Âşık İmami’den derlenmiştir. Âşık ağıda konu olan hikâyeyi başından geçmiş gibi anlatmaktadır. Ramazan ayının otuz günü köye gelen imama kabağı severim demesi üzerine kabak yedirilmesini hicivli bir dille anlatmaktadır. İmamın düştüğü durum ağıt konusu olarak seçilmiştir.

Âşık İmami’den derlenen Veli Mestan ağıdı belirgin bir taşlamadır. Yörede bu ağıt ezgisiyle söylenmektedir. Çok fakir olan Veli Mestan’ın başına gelen olaylar abartılarak yalanlama türüne yakın bir anlatımla ortaya konmaktadır.

Âşık İmami’den derlenen Murat Ağa ağıdı da belirgin bir taşlamadır. Yörede ağıt ezgisiyle söylenip okunmaktadır. Herkesi soyan Murat Ağaya grip olduğunda gösterilen ilgi mizahi bir dille anlatılmıştır.

Mezar Yeri ağıdı Âşık İmami’den derlenmiştir. Âşık İmami, baba mirası olmasına rağmen 1000 Mark vererek bir tepeden aldığı mezar yerinin kendisine verilmemesi üzerine küser ve bu ağıdı yakar.

Âşık İmami'den derlenen Hazine-i Osman ağıdı, Âşık İmami'nin arkadaşı Osman'ın hazine peşinde ömür tüketmesini Osman'ın ağzından hicveden bir ağıt yazmıştır.

Meryemce Iraz Ağıdı, Âşık İmami'nin kendisi ve ağıt yakmasını istediği Meryemce Iraz'a yazdığı ağıttır.

Kanlı Gömlek ağıdı, Âşık İmami'den derlenmiştir. Yörenin âşıklarından Ali Kemal Yiğit'in gelini tarafından dövülmesi üzerine bu ağıdı yakar.

2- Sosyal Olaylar Üzerine Yakılan Ağıtlar

Çukurova ağıt söyleme geleneğinde sosyal olaylar üzerine söylenen ağıtlar önemli yer tutar. Bu ağıtlar genellikle askerlikle ilgilidir. Askere yollanan kişinin arkasından duyulan üzüntü bu ağıtlarda içten söyleyişlerle dile getirilir. Ayrıca; hastalık, ayrılık, kayıp kişiler, çekilen acılar, evlenme izni vermeme, boşanma, toplumu ilgilendiren her tür olayla ilgili ağıtlar yakılır.

Sıla Ağıdı Feke'den derlenmiş bir anonim ağıttır. Sılanın güçlüğü konu edilmiştir.

Allı Gelin Ağıdı, sevdiği kıza kavuşamayan delikanlının ağıdıdır.

3- Gelin Ağıtları

Çukurova'da düğünlerde kına gecelerinde söylenen ağıtlar kına ağıtı olarak bilinir. Kına ağıtları, baş övme, duvak ağıtları, gelin alma ağıtlarıdır. Çukurova düğünlerinde kına gecesinde, geline kına yakarken söylenen ağıttır. Bu işte usta kadınlar özel olarak bu iş için görevlendirilmiştir. Kına gecesi söylenen ağıt, gelinin ağzından söylenir. Kına gecesi gelin kızın ağlaması adettendir. Ağlamayan kız ayıplanır; çünkü bu, ana-babasını tez unutacağı anlamına gelir. Bu da geleneği uygulamayan davranış olarak algılanarak hoş karşılanmaz ayıplanır. Bu nedenle gelin kız hem ağlar hem güler, istese de istemese adeti uygular. Diğer yandan kına gecesi gelin kız için bekârlığa veda gecesidir.

Kına ağıtları, tıpkı ölüm ağıtları gibi belli bir tören unsuru taşıyan ağıtlardır. Bu ağıtlarda, ölüm ağıtlarındaki gibi bireysel ağıtlara rastlanmaz. Kına ağıtlarının hepsi anonimdir ve yalnızca kadınlar tarafından, gelin kıza kına yakılırken ve genellikle sessiz, çalgısız söylenir. Yakımcı, yörede ağzı bu işe yatkın, olaya uygun söz düşürmesini bilen, orta yaşlı bir kadındır. Yakımcı yetenekli birisiyle, ağıtını o anda kız evi ile oğlan evinin durumlarına uygun söyleyişlerle süsler. Şayet yetenekli değilse, daha önce kına gecelerinde söylediği dörtlüklerle de ağıtına giriş yapabilir.

“Kına Ağıdı” kına gecesi geline yakılan bir ağıt örneğidir.

4- Asker Uğurlama-Karşılama Ağıtları

Askere gönderme belli törenlerde yapılır. Gidip gelememe duygusu, gurur ve ayrılık duyguları iç içedir.

5- Hayvanlar İçin Yakılan Ağıtlar

Çeşitli durumlarda hayvan sevgisi, hayvanların öldürülmesi, bir salgın hastalık üzerine hayvanların topluca ölmeleri çeşitli ağıtlara konu olmuştur.

Ağıtların İşlevi

Ağıtların sosyal işlevleri vardır. Toplum içinde oluşan sosyo-ekonomik yapı ve bunun sonucunda geleneklerin değişme ve gelişme etkileri ağıtlara da yansır. Ağıtın amacı acıyı dile getirmektir. Ayrıca ağıtlarda ekonomik yapılardan kılık - kıyafete, yaşama biçimine kadar kesitler sunulmaktadır. Ağıtların geleneğin taşıyıcısı olmalarının yanı sıra ağıtın, söylendiği dönemin özelliklerini de yansıttığı söylenebilir.

ÖLÜM DIŞI SÖYLENEN AĞITLARDAN ÖRNEKLER

1-Taşlamalı –Takılmalı Ağıtlar

Kabak Ağdı

Aşık İmami 16-17 yaşlarındadır. Gençlik yıllarında hafız olması nedeniyle Kabasakal Kavuklu Yenimahalle Köyü'ne yöre tabiriyle: "İramazanlık imam" olur. Köylüyle anlaşmasına göre her gün bir evde misafir olarak ağırlanacaktır. Aşık İmami Hoca'yı ilk olarak köyün muhtarı: "Hoca sıran bizde" diyerek davet eder. Muhtar kelli felli, kalaklı kulaklı, ensesi geri, göbeği ileri bir adamdır. Aşık İmami muhtarın bu durumunu gözönünde bulundurarak "Herhalde yemeklerden etli, datlı, sütlü, butlu bişeyler var muhtar beni davet ediyor." diye içinden geçirir. Aşık İmami Hoca ile muhtar evin yolunu tutarlar. Merdivenden çıkarken muhtar Çukurova tabiriyle hanımına seslenir: "Gıız, avrat ağır misafirimiz var!" Eve çıkarlar. Kadıncığaz bir eliyle sofrayı sererken diğer eliyle de dizine vurur ve: "Aman gadasını aldığım, kurban olduğum Aşık Hocam, muhtar emmin geleceğini demedi. Bir hazırlık, bir gayıta göremedim vallahi billahi. Beni mahcup ettin. Ben utandım. Şansından bugün gabak bişirdimidi." der. Aşık İmami Hoca aslında kabağı hiç sevmez ama ev sahibi utanmasın diye: "Ooo! Olsun da gabak olsun. Gabak evliyalar, enbiyalar, peygamberler yemeği ben bayılırim gabağa." der. "Hele öyle olsun." derler. İster istemez kabağı yerler. Aşık İmami Hoca düşünür: "Geleceğimi bilmemişler sahurda, ertelikte bişeyler hazırlarlar herhal." Aşık İmami Hoca o gece uyuyamaz da. Dışarıda sahur için bir hazırlık, bir ses, bir horoz gıgırtısı var mı diye dinler ama çit yoktur. Herkes horul horul uyumaktadır. Sahurda da yine akşamdan kalma kabağı getirirler. Aşık İmami Hoca bir şey demeden kabağı yer.

Ertesi gün Aşık İmami Hoca'yı misafir etme sırası azadadır. Aza hanımına: "Gız o mıhtarın avradının yanına git, o Aşık İmami Hoca bugün bize gelecek o neyi seviyor neyi sevmiyorsa öğren de ona göre hazırlık yap." der. Azanın hanımı muhtarın hanımının yanına gelir: "Gız anam o Aşık İmami Hoca bugün bize gelecekmiş. Neyi seviyor neyi sevmiyor adam?" der. Muhtarın hanımı azanın hanımına: "Anam Aşık İmami Hoca gabaktan başka herbişeye perhizimiş. Olsunda gabak olsun, illede gabak olsun diyo." der.

Köy halkı Aşık İmami Hoca azanın evinde de ve ondan sonra ramazan boyunca misafir olduğu bütün evlerde 29 gün iftarda ve sahurda hep kabak ikram edilmiştir. Arife günü gelir, köylü Aşık İmami Hoca'ya köy halkı: "Ya Aşık İmami Hoca çok güzel ezan okuyon, çık güzel sela veriyon amma heç ilahi okumadın. Allah rızası için bugün, şu arefe günü bir ilahi oku da dinleyek." derler. Aşık İmami Hoca'nın da ilahi milahi bildiği yok ya. Yarım yamalak hani aşıklığı var ya ona güvenir, o gün bir ilahi yazar ve: "Size okuyacağım." der. Bir mezralıkta sakız ağacı ve onun altında da Aşık İmami Hoca'nın ezanı, selayı üzerine çıkıp okuduğu yüksekçe bir taş vardır. Aşık İmami Hoca bu taşın üzerine çıkar. Köy halkı da Aşık İmami Hoca ilahi okuyacak diye kadından erkeğine, yedisinden yetmişine, eniğinden cücüğüne o taşın etrafına toplanır. Aşık İmami Hoca ilahisine başlar:

Yeniköye imam oldum
Yeni de belamı buldum
Gabak yemiye mi geldim
Olur mu ya resulallah
Akşam gabak sabah gabak
Bana olan şu işe bak
Ne karın kaldı ne göbek
Otuz günde doksan tabak
Yenir mi ya resulallah

Gabak bişer düte düte
Hasret kaldım bala ete
Gabak gavukludan öte
Gider mi ya resulallah

Gavukluda yuttum hapı
 Gabak gezer kapı kapı
 Gabaktan kaşığın sapı
 Döner mi ya resulallah

Aşık İmami Hoca'nın canı sıkkın, cebi de boş. Köy halkının ne fitre ne de zekat verdiği var. Bu sırada bir öğle namazı sırasında Aşık İmami Hoca caminin avlusunda bir ileri bir geri dolanırken canının sıkıntısından avlunun kenarında bulunan eski tabuta bir tekme atar, bunu gören cami cemaatinden Sağır İrbaham der ki: "Hoca, hoca kudurdun mu? Niye tabudu depikliyon?" der. Aşık İmami Hoca da: "kurudu kuruyasıca kalksın bir iki kapı dolaşsın." der. Aşık İmami Hoca'nın dileği kabul olsa gerek ki Ramazan içerisinde bir gün köy ahalisinden Mehmed Emmicik adında yaşlı bir adam hakkın rahmetine kavuşur. Aşık İmami Hoca cenazeyi yur yıkar, gömer, taziyesini yapar, Mehmed Emmicik'in vasiyetinden, iskatından bir şeyler umar ama nafîle: "Sonra görüşürük." derler. Beş kuruş dahi vermezler. O da Aşık İmami Hoca'nın aklına düşer ve onun için de bir şeyler söyler:

Otuz günün arasıya
 Söylemenin sırasıya
 Ölü yudum veresiye
 Olur mu ya resulallah
 Kurban olam pırasaya
 Gelir mi ya resuallah

Aşık İmami Hoca ilahi okurken bayramın birinci günü davetli olduğu Cennet Bibi'yi görür. Cennet Bibi'nin caminin yanında bostanı vardır. Cennet Bibi bostanda oturmuş kabakların saplarını kırıp katladığı eğine dolduruyordur. Aşık İmami Hoca bayram günü de kabak yiyeceğini anlar ve bu durum için şunu söyler:

İlk akşamdan gabak devşir
 Anca yarına yetişir
 Kurban olam Cennet Bibi
 Bayram günü gabak bişir
 Medet ya resulallah...

Aşık İmami o sene o köye bir "Vela Havle Vela Gabak İlahisi" okur.

Kaynak: Aşık İmami

Veli Mestan Ağdı:

Aşık Hüseyin Kaçıran Adana İli Ceyhan İlçesi Kızıldere Köyü'nde doğmuş ve yine orada sağlık memuru olarak ikamet etmektedir. Yörede tanınan ve saygı duyulan önemli bir aşıktır. En önemli eserlerinden birisi de "Sarhoşname" adlı eseridir. Aşık Hüseyin Kaçıran'ın köyünde Veli Mestan ve Murat Ağa adlarında iki amcaoğlu vardır. Veli Mestan fakir ve kimsesiz olduğu için köyde ikamet ederken Murat Ağa hali vakti yerinde olduğu için kasabaya göçer ve orada ikamet eder. Bu iki amcaoğlunun başlarından geçen olaylar üzerine Aşık Hüseyin Kaçıran iki ağıt yakar ve ağıtlardan ilki fakir amcaoğlu Veli Mestan başından geçen hepsi birbirinden daha fena olan olaylar içindir ve şöyledir:

Bizim köyde Veli Mestan
 Ak bezden giyerdi fistan
 Dere kenarına bostan
 Ekdi amma sel götürdü

Sonra çoban durdu köye
Günlerini saya saya
Sevdiğini doya doya
Saramadı el götürdü

Mestan buna şaşdı durdu
Elini dizine vurdu
Tavansız bir evi vardı
Fırtınada yel götürdü

Merakdan yatağa düşdü
Eli yüzü bütün şişdi
Duyan komşular koşuşdu
Kazma, kürek, bel götürdü

Kaçıran yazdı destana
Hak rahmet etsin Mestan'a
Gideriken kabristana
Bir de yırtık çul götürdü
Kefen diye çul götürdü...

Aşık Hüseyin Kaçıran

Murat Ağa Ağıtı:

Aşık Hüseyin Kaçıran'ın yazmış olduğu diğer ağıt ise evini ne yel ne de bostanını selin götürdüğü ne de türlü acılar çektiği söylenemeyen, sadece küçük bir nezle atlatan Murat Ağa'ya gösterilen rağbet ve ona yapılan iltifat içindir ve de şöyledir: Murat Ağa nezle ya onu tedavi etmek için doktora ihtiyaç vardır. Aşık Hüseyin Kaçıran'ın bu durum içinde söyleyecek sözü vardır:

Kasabada Murat Ağa
Gripten düştü yatağa
Tez duyuldu sola sağa
Bu haberi duyan geldi

Kimi sağdan kimi soldan
Akın etti dört bir koldan
Araba çıkmamış yoldan
Gaymakam Bey yayan geldi

Kimi çiçek, gül getirdi
Kimi gaymak, bal getirdi
Postacılar tel getirdi
Geçmiş olsun diyen geldi

Emmiyle, dayısıyla
İki sepet kayısıyla
Belediye reisiyle
Tüm meclis-i ayan geldi

Hastane, il aşdın erken
İğne, ilaç, hap map derken
İki erkek doktor varken

Bir tane de bayan geldi

Murat Ağa iyileşdi
Haber çarşıya ulaştı
Kaçıran'ın aklı şaşdı
Memleketi soyan geldi

Aşık Hüseyin Kaçıran

“Öyle ya talihin yar değil ise eşin düztaban çıkar, ceylan bakışlım dersin gözünde çıban çıkar, yokta tanımayanlar varda akrabın çıkar, ananı ağlatanın başında baban çıkar, vafına ağam deme belki de çoban çıkar.” der Aşık İmami.

Kaynak: Aşık İmami

Mezar Yeri Ağdı

Aşık İmami'nin dede memleketi aslında Tufanbeyli'dir. Aşık İmami'nin dedesi Kara Musa ile babası Duran Kozan'ın Dikilitaş Köyü'ne çalışmaya gelirler Aşık İmami'nin dedesi Kara Musa burada hakkın rahmetine kavuşur. Bu sebeple Aşık İmami'nin babası Duran, amcaları İsmail ve Cibilik Osman ile halası Fatma öksüz kalır. Aşık İmami'nin baba tarafından ebesi Lolliş Fadime öksüz kalan bu çocuklara sahip çıkar, onları besler ve büyütür.

Aşık İmami'nin babası Duran aynı zaman da Aşık İmami'nin doğum yeri de olan Kozan'ın Bağtepe Köyü'ne çalışmaya gider, Aşık İmami'nin annesi olan Kör'ün Kızı Ağıtçı Koca Anşa ile burada evlenir ve Aşık İmami'nin annesinin babası olan Kör Hacı Ömer Aşık İmami'nin baba ve annesine o köyden yer, yurt verir. Bu durum üzerine Aşık İmami'nin babasının yeni yurdu Kozan'ın Bağtepe Köyü olur. Aşık İmami'nin doğduğu evin üst tarafında bir tepe vardır ve Aşık İmami çocukluğundan beri bu tepeye manevi bir bağla bağlıdır. Yazmış olduğu şiir, ağıt ve türküleri hep doğa harikası olan bu tepenin üzerinde yazmıştır. Bu tepenin Aşık İmami'nin hayatında oldukça büyük bir önemi vardır. Bu sebeple Aşık İmami daha sağlıklı iken eş, dost ve akrabalarına: “ Eğer ben ölürsen beni bu tepeye gömün.” diye de vasiyet eder.

Aradan uzun zaman geçer Aşık İmami'nin babası çocuklarına bağ, bahçe ve tarla vermiş iken Aşık İmami sadece bu tepeden bir mezarlık yer istemiştir, ama onun bu isteği sanki ona çok görülmüş, bir süre sonra yeğenleri bu tepeyi kendileri için tarla yapmak isterler, Aşık İmami'nin babası da başka bir ev yaptıracakını ve kendisine para gerektiğini söyler. Bu durum üzerine Aşık İmami o tepeden bir mezarlık yer için babasına o zamanın parasıyla 1000 mark verir ve kendisinin hakkı olan araziden parayla bir parçacık toprağı bile çok büyük sıkıntılarla aldığı için babası, kardeşleri ve yeğenlerine gönül koyar ve bir daha baba memleketine uğramaz.

Aşık İmami'nin babası Acar Duran bir yıl kadar sonra Aşık İmami'yi çok özlemiştir ve onun gelmeyeceğini de bilir ve en azından sesini duyayım diyerekten Aşık İmami'nin köydeki arkadaşlarına: “ Hele gidin İmami'nin yanına varın da, ona deyin ki baban senden bir türkü istiyor, kasete oku ver de ona götürelim deyin.” der ve Aşık İmami'nin arkadaşları da Aşık İmami'nin babasının bu isteğini Aşık İmami'ye iletirler. Aşık İmami sazını eline alır ve kasete bir ağıt okur:

Mezar yeri satın aldım babamdan
Alem bunu böyle bilsin ellemen
Ayrı düşdüm elimilen obamdan
Gül benzim sararsın solsun ellemen

Anamsınız atamsınız sözüm yok
Sofranızda atımlık tuzum yok
Yerinizde yurdunuzda gözüm yok

Adalet yerini bulsun ellemen

Böyleymiş alnımızın yazısı
Artar oldu yüreğimin sızısı
Öz kardaşımın arlığım uzusun
O dağlar hep onun olsun ellemen

Anam Ayşa körü çekti kömüre
Yamyamların süt gölünü sömüre
Benden selam söylen Muhtar Emir'e
Köyden kütüğümü silsin ellemen

Ben ölürsem aramayın sormayın
Yavrulara bir yudum su vermeyin
Musallada namazıma durmayın
Cenazemi eller kılsın ellemen

İmami'yem emanet bir candayım
Azrail'e komşun oldum yandayım
Bu gün Edirne'de yarın Van'dayım
Ölüm gurbet elde kalsın ellemen

Aşık İmami'nin bu sitem dolu ağıtını dinleyen babası ve kardeşleri hemen Aşık İmami'nin yanına gelirler ve o tepenin kendisine ait olduğunu söylerler.

Kaynak: Aşık İmami

Hazineci Osman'a Ağıt

Aşık İmami, arkadaşı Osman'ın altın arama sevdasıyla olur olmadık yerleri kazıp altın çıkarmaya çalışması üzerine söylemiş olduğu türkü, Osman Efendi'nin ağzından şöyledir:

Eskiden hamdın
Şimdi olgunlaşmışsın
İstanbul'a gidip
Pişen Osman'ım

Eskiden boşun
Şimdi dolmuşsun
Allah yolunda
Koşan Osman'ım

Cümle mahluk çalışır kar diye
Bülbül de öter yar diye
Orda burda altın var diye
Gidip de evlerin önünü deşen Osman'ım

Osman Efendi'nin Aşık İmami'nin yazmış olduğu türküyü karşılık yazmış olduğu türkü de şöyledir:

Aşık olmuş İmami'nin cediti atası
Bilmem nere varır bu işlerin ötesi
Evinizin karşısındaki Azganlı Depesi

Azganlı Depesin’de sarı sarı altın vardır İmami

----- daşlı gayalar
Bu işler benim gibi ahmağı çok oyalar
Evinizin sağ tarafında o iki yalnız mayalar
Yalnız mayaların dibinde define vardır İmami

Acar Ali’nin ordan gider depe darlanın yolu
Herkes diyor köyde olmuş mu derhudane deli
Evinizin biraz sağında o Halil Emmi’nin gölü
Halil Emmi’nin gönlünde altın vardır İmami

Kaynak: Aşık İmami

Meryemce Iraz Ağıt’ı

Aşık İmami yetenekli ve ünlü bir aşıktır. Bir çok düğüne davet edilir. Bu düğünler özellikle yaz aylarında, gurbetçilerin Türkiye’ye dönüşleriyle artar. Aşık İmami yine yaz aylarında bir gün Kayseri’nin Tomarza İlçesi’nde bir düğüne davet edilir, düğün öncesinde bir evde misafir edilir. Misafir olarak bulunduğu evin karşısında çok konuşan Meryemce Iraz adında yaşlıca bir bayan vardır. Bu bayan Aşık İmami’yi her gördüğünde:

“Gadasını aldığım, gurban olduğum,yoluna öldüğüm bana bir ağıt diyecin mi? Bir şeyler diyecin mi?” der, durur. Aşık İmami de:

“Meryemce Iraz Abla, nasıl olsa söylerik.” diyerek geçiştirir.

Üç gün, beş gün geçer ama ne ses vardır ne de seda! Aşık İmami’nin kendisine bir ağıt söylemeyeceğini anlayan Meryemce Iraz, Aşık İmami’nin misafir olarak bulunduğu evin gelinine gelerek:

“Aşık İmami yine geldi diyorlar, bu defa da bana bir türkü, bir ağıt demezse ben onun sazına s.çarım.” der.

Gelinde Meryemce Iraz’ın dediklerini Aşık İmami’ye iletir. Ertesi gün Avşar Aşiretinde bayrak dikilir, oda sohbetlerine başlanır, kırk elli kişi bir odada Aşık İmami’yi dinlemek üzere toplanırlar, Aşık İmami sazını kılıfından çıkarır ve söylemeye başlar tam bu sırada da odaya Aşık İmami’nin sazına küfreden Meryemce Iraz da odaya girer ve Aşık İmami’nin boynuna sarılır ve: “Aman gadasını aldığım hoş geldin, safa getirdin, bana bugün bir ağıt de de şu gadamı alasıcaları bir mat et, beni bir meth et. Bunların gözleri bir ağıt görsün, bir türkü görsün.” der.

Aşık İmami de:

“ Tamam Meryemce Iraz Abla hele şu yanıma otur da ben sana bir ağıt söyleyeceğim.” der. Aşık İmami: “Ben Meryemce Iraz’ın bugün hayırlı bir haberini duydum benim hakkımda zaten ona türkü söylemem, ağıt söylemem şart oldu.” der ve Meryemce Iraz’ı alkışlattırır.

Aşık İmami’nin sazına küfredilmesi zoruna gitmiş olmalıdır ki Meryemce Iraz için söylediği ağıt, yarı gerçek yarı şaka, hicivli mizahi bir ağıttır ve şöyledir:

Size derim size Kayseri İli
Kulak verin Meyremce’nin methine
Şirindir sözleri, dathıdır dili
Değişmem cennette yüz bin hatuna

Aşık İmami ağıdına böyle başlar, bu Meryemce Iraz’ın çok hoşuna gider ve odadakilere dönerek: “ Ohh! Demedim mi size ağıt işte böyle söylenir.” der.

Ama Aşık İmami'nin daha sonra söyleyeceklerini tahmin bile edemez. Aşık İmami ağıdına kaldığı yerden devam eder:

Meryemce de azgın azgın bakıyor
Göbeğine gün deyince kalkıyor
Yel esdikçe eşki eşki kokuyor
Yemin etmiş su vurmaya g.tüne

Diyen Aşık İmami'ye Meryemce Iraz: *“Zaten ben senin sazına s.çacaktım.”* der.

Bu mevzu burada kapanır ama Meryemce Iraz bir süre sonra Aşık İmami'nin misafir olarak kaldığı evin gelinine:

“ Ben Aşık İmami'ye aşığdım, bütün çabam, bütün gayem bana güzel bir ağıt deyivermesi içindi.” der.

Bu durumdan bir süre sonra haberi olan Aşık İmami Meryemce Iraz'a bir ağıt daha yakar. Bu ağıt da şöyledir:

Iraz'ın omuzu yumru
Kendini zanneder kumru
Sağ eli solundan cimri
Avucunu sıkar oturur

Yata yata gözü şişer
Kahar eşikliğe işer
Çökeliğine kurt düşer
Ayrarı kohar oturur

Sırtını duvara dayar
Dırnağıynan soğan soyar
Geleni geçeni sayar
Sokağa çıkar oturur

Yüzüne çalmış kömürü
Kaşına sürmüş samuru
Danalar yemiş hamuru
Sac altını yakar oturur

Kepeği katar ununa
Şakıldak bağlar donuna
Kocası almaz yanına
Daha kız bekar oturur

Yakdı İmami aşığı
Sallar durur boş beşiğı
Kargalar kapmış kaşığı
Havaya bakar oturur

Kaynak: Aşık İmami

2. Sosyal Olaylar Üzerine Yakılan Ağıtlar

Kanlı Gömlek Ağıtı

Ali Kemal Yiğit Kozan'ın Bucak Köyü'nden sazı ve sözü güçlü bir aşıktır. İçe kapanık, ince alaylı, zarif nükteli bir aşıktır. Birçok eseri vardır, bunlardan biri de “Kanlı Göynek”tir. Ali Kemal bir gün

hanımını ilçeye gönderir, hanımı geç döner oğlunun yanında kalır. Ali Kemal ile hanımı arasında bir kırgınlık yaşanır. Ali Kemal de oğlunun evine gider. Oğlunun evine varınca hanımı ile arasında bir münakaşa başlar bu münakaşa esnasında Ali Kemal'in oğlu, gelini ve oğlunun kayınbabası Ali Kemal'in üzerine yürürler ve onu dövmeye başlarlar. Hanımı ayırmaya çalışsa da oğlu, gelini ve oğlunun kayınbabası Ali Kemal'in dişini kırarlar, kaşını yararlar ve onu kanlar içerisinde bırakıncaya kadar döverler. Ali Kemal elinde paketlenmiş büyük bir çerçeve ile Adana'ya Aşık İmami'nin evine gelir. Paketin içinde ne olduğu anlaşılmaz. Ali Kemal başına gelenleri Aşık İmami'ye anlatır. Aşık İmami Ali Kemal'i oğlu, gelini ve oğlunun kayınbabası ile barıştırmayı teklif eder ancak bu olay Ali Kemal'in çok ağırına gitmiştir, gurur yapar kabul etmez. O gün Aşık İmami'nin evinde kalır ertesi sabah erkenden kalkar kimseye haber vermeden sadece bir şiir şeklinde bir not yazarak evden ayrılır. Ali Kemal'in yazdığı not şöyledir:

Dostlar vasiyetim ihmal etmeyin
Ölürsem gurbette varın getirin
Mateme bürünüp yasım dutmayın
Davula zurnaya vurun getirin

Meseleyi bir konuya deydirmen
Beni muhannete boyun eydirmen
Evlat kazancından kefen giydirmen
Yırtıp ceketime sarın getirin

Der Kemal'im beni kuldun seçmeyin
Kabrim derin olsun yufka açmayın
Saptırmamı hızarımda biçmeyin
Ağu ağacından kırın getirin

Ali Kemal bu şiirle başına gelenlerden dolayı evlatlarına olan kırgınlığını dile getirirken aynı zamanda vasiyetini de yazmıştır. Ali Kemal bu şiiri yazar ve gider. O gider ama paketlenmiş çerçevenin içerisinde ne olduğu geride kalanlarca merak edilir ve paket açılır, çerçevenin içerisinden Ali Kemal'in kavga esnasında üzerinde bulunan ve sonrasında al kanlara bulunan gömleği vardır. Ali Kemal ibret-i alem için o gün üzerinde bulunan gömleği çerçeveletmiş ve yanına da bir şiir yazmıştır bu şiir de dostlarına, arkadaşlarına ve diğer akrabalarına bir vasiyet niteliğindedir ve şöyledir:

Ala gömlek kanlı yaka
Geymem seni tomat sonra
Kefene bulaşır leke
Tabutuma komam seni

Âşık Ali Kemal Yiğit

Kaynak: Aşık İmami

Sıla Ağıtları

Sılaya Ağıt

Analar bacılar sır sır sızılar
Bağrımdan gürşunlar vız vız vızılar

Sılada galmış da körpe guzular
O sebepden arz ederim sılayı

Feke dađları gayetden yayla
Alnımın yazısı takdirim böyle
Gadir Mevlm bize sen imdat eyle
O sebepden arz ederim sılayı

Feke dağları gayalık daşlık
Bahalı arşısı yetmiyor harçlık
Gorkarım gurbette geçecek gençlik
O sebepden arz ederim sılayı

Kışlanın önünde bir gara leylek
Ađzında sallanan al yeřil bayrak
Askerlik dediđin atařdan gömlek
O sebepden arz ederim sılayı

Kışlanın önünde bir top gl ağacı
Gelene geçene yokdur ilacı
Anamı babamı görmeden oldum sılacı
O sebepden arz ederim sılayı

İslahiye'ye geldim de gurdum adırı
İrili ufaklı dizdim tabırı
Mevlm vermiş atalara sabırı
O sebepden arz ederim sılayı

(Karakaş,2005:)

3- Gelin Ağıtları

a. Kına Ağıtları

Kına Ağıtı

Ařađıdan grl grl g gelir
Gelir amma gürültüsü geç gelir
Kız anadan ayrılması g gelir

Al gelin almaya, geldik almaya
Alıp da dönmeye, geldik dönmeye

Aşağıdan gelir gelin alıcı
nne tutarlar yalın kılıcı
Biz de biliyoruz eller alıcı

Al gelin almaya, geldik almaya
Alıp da dönmeye, geldik dönmeye

Sabah seni indirirler yollara
Al kına yakarlar beyaz ellere
Sakın kızım sakın, düşme dillere

Al gelin almaya, geldik almaya

Alıp da dönmeye, geldik dönmeye

(Ali Temiz, 45, ilkokul mezunu, Kadirli, sağlık memuru)

b. Gelin Ağıtı

Allı Gelin Ağıtı

Hikâyesi: Bir genç, güzel ve zengin bir kızı sever; ancak genç fakir olduğundan kızı ona vermezler. Bunun üzerine genç şu dörtlükleri söyler:

Yağmur yağar da su damlaşır gavaktan
Allı gelin de el eyledi gonaktan
Öpem dedim de öpemedim yanaktan
Kör olsun anayın gözleri gelin

Evlerinin önü gavaklıdere
Helkeyi aldı da geliyor suya
Her ana doğuramaz böyle bir suna
Kör olsun anayın gözleri gelin

Ben de kesildim ekmekten, aştan, çörekden
Düşünüp halimi merak etmekten
Sevaplıdır gelin haca gitmekten
Eğer gelin düşünürsen benim halimi

Bir sözüm var diyemiyom ben sana
O sözü söylesem ne dersin bana
Ama fakir dedi vermedi bana
Kör olsun anayın gözleri gelin

(Karakaş, 2005:)

4. Asker Uğurlama-Karşılama Ağıtları

Askere Giden Oğlanın Ağıtı

Ben bir beyin oğluydum da üşenmezdim
Erbişim guşaklar da guşanmazıdım
Kendir kemer kertti bellerimizi
Zalim baban gelsin görsün hallarımızı

Ben beyin oğluydum da haylanmazıdım
Olura olmaza söylenmezdim
Bir Ali'n ölmeyinen de dünya yıkılmaz
Yol ver aşayım dumanlı dağlar

Camız geldi de gapıyı düzler
Top top olmuş da gelinler kızlar
Anam ağlar da nişanım yolumu gözler
Yol verin de aşayım dumanlı dağlar

Su değilim ki arkdan arka atılam
Mal değilim ki pazarlarda satılam
Ölmedim ki şu askerlikten gurtulam

Yol verin de aşayım dumanlı dağlar

Garşıdan garşıya bağlarımız mı var
İçi mor sümbüllü dağlarımız mı var
Sılada ah çeker ağlarımız mı var
Sılada ne uçun geldin gurbetlik

Sen bir beyin oğluydun da abdalım mı dedin
Gezdiğin yerlerde ağlar mıyydın
Ananı bacını yetim mi goydun
Galk gardaş gidelim sılaya doğru

Tüfeğimi anam bağrına bassın
Bacım mendilimle göz yaşın silsin
Nişanlımı varsın adiler alsın
Gitmem gardaş gitmem sılaya doğru

(Karakaş,2005:)

Askere Ağıt

Hikâyesi: İncirci köyünde yaşayan Hayriye Sarıboğa, oğlu Mustafa'nın askere gitmesine çok üzülür ve şu ağıdı yakar:

Yüce Allah'ım adım atamaz oldum
Issız odalarda yatamaz oldum
Gözümüzün yaşını dutamaz oldum
Çifte guzularım uçdu yuvadan

Odana girdim çiftten dakılı
Yatağına girdim elvan kokulu
Anan yola bakar boynu bükülü
Yolla mektubunu biricik oğlum

İnşallah bitecek bu iki yıldır
Yüce Allah'ım garipleri sen güldür
Yanında tanıdık var mı ki bildir
Mektubunu yaz da biricik oğlum

Mektubunu aldım da yürüdüm bağa
Bir tığ goparıp da yemedim daha
Yılın yetti ama gözün yok daha
Güle güle bitir biricik oğlum

Hükümetten aldım büyük emri
Yana yana oldum meşe kömürü
Allah cümlenize versin ömürü
Yolla mektubunu biricik oğlum

Hayriye sesimi duyuramıyom
Sinemi ağıda doyuramıyom
Babana her işi buyuramıyom

Ne desem tutarsın biricik oğlum
(Karakaş,2005:)

Askere Ağıt

Hikâyesi: Bir kadın iki oğlunu da askere yollar. Çocukları askerdeyken kocası vefat eder. Çocuklarının yokluğuna dayanamayan anne şu ağıdı yakar:

Askerlikte olur koğuş
Gel oğlum buradan savuş
Ben oğlumu bilmez miyim
Biri topçu biri çavuş

Bir elinde kokulu elma
Bir elinde kanlı dolma
Sen cahilsin ağ gelinim
Elin sözüne kanma

Bahçelerde olur buturak
Guzularım gelin de oturak
Arkanızda yavrunuz var
Ananız kötürüm oturak

Ar geliyor ar geliyor
Yüce dağdan kar geliyor
Enişte eve gitmesi
Kara yerden zor geliyor

(Karakaş,2005:)

4. Hayvanlar İçin Yakılan Ağıtlar

Ala İneğe Ağıt

Hikâyesi: Tokmanaklı köyünde yaşayan Ayşe Karakılçık, ala ineğin kocası tarafından satılmasına çok üzülür ve ala ineğe şu ağıdı yakar:

Ala ineğimden geçemem
El ayranları içemem
Ala ineğim olmayınca
Yaylalara da göçemem

Ala ineği köye saldım
Ağıdını burada çaldım
Ala ineğim olmayınca
Sütü peynirinen çaldım

Çorba ateşten inmiyor
Gomşular ayran vermiyor
Ala ineğim kayboldu
Kışın davar süt vermiyor

Yavan çorba içilmiyor
Ala inekten geçilmiyor

Ala ineğim kayboldu
Yaylalara göçülmüyor

Davar oğlağa gatıldı
Vidansız inek satıldı
Kış gününe kuru yenmez
Pilava ayran gatıldı

Ağ helkelerim dolmadı
Bir gün de yüzüm gülmedi
Yaylalara göçtüm amma
Derilerim de dolmadı

Al ineksiz duramam
Yağsız pilavda yiyemem
Al ineğim kayboldu
Yaylalarda da duramam

(Karakaş,2005:)

Davara Söylenen Ağıt

Hikâyesi: Geçim kaynakları hayvancılık olan Fatma Topçu, keçilerinin kocası tarafından satılması üzerine şu ağıdı yakar:

Davarı güttüm getirdim
Onları yerine yatırdım
Ben de davarı satışın
Galan aklımı yitirdim

Dana Deresi'ne vardım
Yönümü selalığa döndüm
Şu davardan gurtuluşun
Günlerce düğün çaldım

Kafgıra'nın yeri daşlı
Ben ağlarım gözü yaşlı
Davar Körkuyu'ya indi
Şimdi benim aklım şaştı

Şu guzluğu bağladım
Kör gocayı yolcu ettim
Oğlaklar dağa gidişin
Onları beri eyledim

Davarı suladım sürdüm
Sırtıma da odun vurdum
Ben de eve gelişin
Davarım yerini gördüm

(Karakaş,2005:)

Civciv Ağıtı

Aşık Hacı Kütük Kozan'ın Bağtepe Köyü'ndendir. Aşık Hacı Kütük hayvanları çok sever ve bu sebeple köyde hayvanları vardır onlarla ilgilenir. Tavukları çok sever, bir gün dört tavuğu kuluçkaya yatar ve kuluçka sonucunda dört tavuğun ellinin üzerinde civcivi olur. Komşusu ve aynı zaman da akrabası olan Paşanın Hacı adında bir adam vardır. Bir gün Aşık Hacı Kütük'ün dört tavuğu ve bu tavukların ellinin üzerinde olan civcivi köyde "Kasıl" adı verilen hayvanların yemesi için ekilmiş arpaların bulunduğu alana girerler. Bu durum üzerine Aşık Hacı Kütük'ün komşusu Paşanın Hacı bu tavuklar ve civcivler bir daha bu alana girerlerse zehirlensinler diye zehir eker, yani o alana zehir döker. Tavuklar ve civcivler bu alana tekrar girerler, zehirli olan arpaları yiyen tavuklardan birkaçı, civcivlerin ise kırkı aşkını zehirlenip ölürlür. Aşık Hacı Kütük bir gönül adamıdır bu olay üzerine çok üzülür ama komşusu Paşanın Hacı kötü bir şeyler söylemek yerine, hem ona olan sitemini hem de ölen tavuk ve civcivlerinin arkasında duyduğu üzüntüyü bildirmek için şu ağıtı dile getirir:

Hacı bey ağabeyimiz bir kasıl ektin
Yazık ciğerimin başını yaktın
Kapadın yolları hep duvar çektin
Kırk senelik eski taşı be kardaş

Çok severdim seni kızmadım haşa
Zehir atılır mı günahsız kuşa
Ufacık yavrular çıkmış güneşe
Daha bir haftalık yaşı be kardaş

Doğrudur sözlerim duymayın yalan
Ne diyelim artık olmuştur olan
Elli bir civcivden ölmeyip kalan
Dört tavuk ardında beşi be kardaş

Aşık Hacım der ki hatır yıkmazdım
Yerinde olsaydım zehir ekmezdim
Bin lira verseler dönüp bakmazdım
Hani çil horozun eşi be kardaş

Âşık Hacı Kütük

Kaynak: Aşık İmami

KAYNAKÇA

- Ana Britannica (1987), Ağıt Maddesi, C.1, Ana Yayıncılık, İstanbul.
Boratav, Pertev Naili (1982), Folklor ve Edebiyat I-II, Adam Yayınları, İstanbul.
Çağınlar, Zekiye (1999), Adana Yöresi Avşar Ağıtları ve Bu ağıtların Adana Aşıklık Geleneğine etkisi, Ç.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Adana.
Görkem, İsmail (2001), Türk Edebiyatında Ağıtlar, Akçağ Yayınları, Ankara.
Kaya, Doğan (1999), Anonim Türk Halk Şiiri, Akçağ Yayınları, Ankara.
Kudret, Cevdet (1980), Örneklerle Edebiyat Bilgileri, İnkılap ve Aka Basım, İstanbul.
Malinowski, B. (1990), Büyü, Bilim ve Din, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
Öztürk, Ali (1986), Türk Anonim Edebiyatı, Bayrak Yayınları, İstanbul.
Şenel Süleyman (1988), Türk Edebiyatında Ağıt, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.1, TDV Yayınları, İstanbul.
Şimşek, Esmâ (1993), Kadırlı ve Osmaniye Ağıtları, Tesfa Yayınları, Antakya.
Türkçe Sözlük (1988), Ağıt Maddesi, C.1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
Uludağ, Süleyman (1988), Ağıt Maddesi, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.1, TDV Yayınları, İstanbul.